

**КОНЦЕПТУАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 2(37), с. 92–96

Розглянуто соціоекологічні та економічні аспекти сучасних тенденцій розвитку економіки Республіки Македонія, що характеризуються динамічними трансформаціями під впливом науково-технічного та соціального прогресу.

Історія розвитку світової спільноти засвідчує безпрецедентність появи упродовж останніх десятиліть викликів та загроз, що мають глибинний характер взаємозв'язку соціально-економічної діяльності людства зі станом навколишнього середовища. Йдеться про обов'язковість врахування екологічного імперативу у виявленні різноманітних причинно-наслідкових зв'язків у розвитку глобалістики з точки зору зниження енергетичної безпеки; порушення балансу між біологічними можливостями Землі та потребами людства у біосфері; зростання нерівності між людьми та країнами на Землі; поширення глобальних захворювань; змін клімату та ін.

За твердженням відомого американського вченого в галузі екологічної економіки Г. Дейлі, проблема спільного виживання людства може бути вирішена тільки за умови переходу до моделі сталого розвитку [1]. Проте це вимагає досягнення суспільного консенсусу і соціальної справедливості як усередині країни, так і шляхом перенесення цих принципів на рівень міжнародних відносин.

Вважається, що в основу формування концепції сталого розвитку покладено ґрунтовні наукові розробки про ноосферу видатного вченого В. І. Вернадського [4]. Появу терміна “сталий розвиток” (від англ. *sustainable development*) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд.

У науковій літературі категорію “сталий розвиток” здебільшого розглядають в екологічному контексті. Особливо це характерно для македонської економічної науки, що зумовило виникнення різних за змістом категорій “стійкий розвиток” та “сталий розвиток”.

Категорію “стійкий розвиток” зазвичай використовують для аналізу техніко-економічних показників діяльності підприємства, що відображають динаміку його розвитку. Здійснюючи критичний аналіз наукових підходів до трактування категорії стійкого розвитку, зазначимо, що деякі македонські науковці розглядають цю категорію крізь призму економічної безпеки підприємства, визначаючи її як захищеність інтересів особистості, держави, суспільства, якісного стану суспільних відносин від різних внутрішніх і зовнішніх погроз; відсутність небезпеки й погроз або втримання їх на безпечному рівні [5].

Дослідники економічних систем розглядають стійкість підприємств крізь призму рівноваги та гомеостазу. Вважається, що система перебуває у стані рівноваги, якщо її стан не змінюється у разі втручання зовнішніх сил [6]. При цьому стан стаціонарності системи підтримується завдяки гомеостазу. Гомеостаз (від грецьк. “гомоінос” — подібний, однаковий і “стасіс” — стан, нерухливість) означає стійку динамічну рівновагу, а також динамічну відносну сталість складу та властивостей

системи [6]. Отже, поняття гомеостазу є визначальним для характеристики процесів стійкого розвитку підприємства.

Розкриваючи етимологію поняття “стійкий розвиток”, слід підкреслити наявність у науковій літературі різноманіття видів стійкості підприємства, зокрема економічну, фінансову, соціальну, екологічну, маркетингову, технологічну стійкість. Разом з тим підкреслимо особливе акцентування уваги науковців та практиків на питаннях забезпечення економічної стійкості підприємства, її оцінювання.

Під сталим розвитком також розуміють соціо-еколого-економічний збалансований розвиток певних територій і розташованих на них міських і сільських поселень (населених пунктів), спрямований на узгоджене формування та функціонування економічної, соціальної та екологічної складових цього розвитку на основі раціонального використання усіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних тощо) [7].

Наповнення категорії сталого розвитку економічним змістом є цілком очевидним й історично викликано еволюцією теорій економічного зростання. Якщо здійснити ретроспективний аналіз розвитку теорій економічного зростання, то в жодній теорії не визначено однозначного взаємозв'язку між темпами економічного зростання та сталим розвитком. Розмежування між економічним зростанням та економічним розвитком в економічній науці ввів Й. Шумпетер. На думку видатного вченого, економічне зростання – це збільшення виробництва та споживання одних і тих самих товарів протягом певного періоду часу, а економічний розвиток – це процес появи чогось нового, раніше невідомого, інакше кажучи, інновація [8].

Концепція сталого розвитку набула всесвітнього визнання після Конференції ООН з проблем довкілля і розвитку, яка відбулася у липні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро на рівні керівників держав і урядів країн світу. Безпосереднім поштовхом для проведення цього всесвітнього форуму стало пришвидшене за останні десятиліття руйнування навколиш-

нього природного середовища під впливом техногенних навантажень. У зв'язку з цим гостро постало питання щодо необхідності збереження довкілля у процесі інтенсивної економічної діяльності. Невід'ємна складова людського розвитку лягла в основу визначення “сталий розвиток” навколишнього середовища.

Зазначимо, що необхідність дотримання принципу рівних прав нинішнього та майбутніх поколінь на доброякісне природне життєве довкілля й достатню кількість та якість природних ресурсів була проголошена ще на першій Світовій конференції з проблем довкілля, яка відбулася у Стокгольмі у 1972 р. Висновки та результати роботи цієї конференції набули розвитку у доповіді Міжнародної комісії з довкілля і розвитку під назвою “Наше спільне майбутнє”, яку було схвалено Генеральною Асамблеєю ООН у 1987 р. [2]. Результатом всесвітньовідомої доповіді стало схвалення рекомендацій усім урядам та міжнародним організаціям врахувати положення доповіді під час формування власної економічної та екологічної політики.

У доповіді “Наше спільне майбутнє” [2] було наголошено на необхідності створення глобальної програми змін, метою яких є вирішення спільних найголовніших завдань у контексті комплексного вирішення проблем довкілля і природних ресурсів та соціально-економічного розвитку. Деградація природного життєвого довкілля, яку спочатку розглядали як проблему розвинених країн і як побічний ефект промислових успіхів, згодом переросла у глобальну. По суті, це є складовою взаємопов'язаною еколого-економічної кризи, в якій опинилися найбільш розвинені країни світу [2].

Перехід до сталого розвитку – це глобальний процес, в якому кожна країна повинна скоординувати з усім співтовариством заходи, вжиті у напрямі реалізації цілей і принципів нової цивілізаційної моделі [7]. У довгостроковому плані успішне вирішення завдань сталого розвитку буде визначатися застосуванням нових підходів, що приведуть до зміни звичної практики на всіх рівнях як офіційного, так і приватного життя суспільства.

В економічній моделі, яка нині домінує, екологічні витрати взагалі не беруться до уваги, не включаються у виробничу функцію і не враховуються у ВВП. На думку Г. Дейлі, вичерпування природного капіталу є такими самими виробничими витратами, як і сировина, енергія, зарплата, а тому має враховуватися у макросистемі національних рахунків та міжнародному балансі платежів. Інтерналізація екологічних витрат (включення їх у собівартість і ціну продукції) змушуватиме платити за природний капітал виробників, які забруднюють або, збіднюють природне життєве довкілля [1, 5–6], тим більше, що нині “дефіцитними чинниками стають не засоби виробництва, створені людьми, а природний капітал, що залишився” [1, 9].

Формування парадигми сталого розвитку впродовж останніх десятиліть супроводжується якісною трансформацією змісту економічного зростання. В основу нової якості економічного зростання покладене уявлення про інноваційність розвитку відповідної макроекономічної системи, підвищення ролі соціалізації у забезпеченні сталого розвитку. Якісна трансформація економічного зростання стає ключовою проблемою макроекономічної політики всіх країн. Якщо у розвинених країнах спостерігаються стійкі темпи приросту ВВП, пріоритетним напрямом реалізації державної соціально-економічної політики є забезпечення якісних змін економічного зростання з урахуванням соціальних наслідків для всіх верств населення.

Для країн, що розвиваються, у тому числі й для Республіки Македонія, є досягнення стійких довгострокових темпів зростання на якісно новій інноваційній основі. При цьому економічне зростання має бути основою для підвищення рівня якості життя населення, духовного піднесення суспільства. Отже, якість економічного зростання пов'язують з посиленням соціальної спрямованості економічного зростання, підвищенням добробуту населення, якістю його життя.

Основними складовими якості економічного зростання є [9]:

- поліпшення матеріального добробуту населення;

- підвищення рівня розвитку галузей соціальної інфраструктури;
- зростання інвестицій у людський капітал;
- забезпечення безпеки умов праці і життя людей;
- соціальний захист безробітних та непрацевдатних;
- підтримання повної зайнятості в умовах зростання обсягу пропозицій на ринку праці.

Економічне зростання, на думку македонського економіста Ксенте Багоева, лише тоді має загальнолюдський і цивілізаційний сенс, коли воно супроводжується адекватними соціальними перетвореннями та при цьому не погіршує життєво важливих екологічних показників. Формування нової якості економічного зростання передбачає створення принципово нової системи факторів, що зумовлюють темпи і типи такого зростання. Під час дослідження змісту нової якості економічного зростання важливою є орієнтація на забезпечення сталого розвитку економіки [5].

Під сталим економічним зростанням розуміють збільшення обсягів виробництва суспільного продукту на основі розширеного відтворення та якісного вдосконалення факторів виробництва за умов ефективного використання ресурсів та збереження природного середовища з метою найповнішого задоволення економічних та соціальних потреб нинішнього та майбутнього поколінь з урахуванням прогресивних стандартів життя людей [5].

Досвід розвинених країн світу свідчить, що запровадження новітніх технологій дає можливість забезпечувати позитивні темпи економічного зростання під час використання меншої кількості праці, капіталу та природних ресурсів за умов підвищення продуктивності ресурсів, їх якості. На основі критичного аналізу наукових підходів до ідентифікації факторів економічного зростання можна зробити висновок, що ключовими факторами економічного зростання є інвестиції в основний капітал, людський капітал та новітні технології.

На нашу думку, сталість економічного зростання відображає стабільність динаміки економічного зростання, яка виключає переривання або падіння зростання реально-го національного доходу і реального ВВП. А поняття сталого економічного розвитку передбачає такий характер зростання, який характеризується гармонійністю та збалансованістю розвитку соціальної, екологічної, економічної складових. Сталий економічний розвиток передбачає якісну трансформацію економічного зростання на інноваційній основі.

Таким чином, концепція сталого розвитку системно об'єднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну та соціальну. Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні енерго- та матеріалозберігаючих технологій для формування сукупного доходу, який би забезпечував збереження (не зменшення) сукупного капіталу, з використанням якого цей сукупний дохід створюється [5]. Перехід до інформаційного суспільства зумовлює зміни структури сукупного капіталу в інтересах людства. Розвиток нової економіки знань стимулюється не тільки дефіцитом природних ресурсів, а й нарощенням обсягів інформації та знань, які набувають все більшого значення. Економічними пріоритетами сталого розвитку є такі:

- дотримання принципів рівності та справедливості з урахуванням соціальних та екологічних пріоритетів;
- високий рівень науково-технічного та інноваційного розвитку економіки;
- підтримання стабільного виробництва і високого рівня споживання.

Соціальна орієнтація сталого розвитку ґрунтується на повазі до всіх прав людини та основних свобод, зокрема до прав на розвиток, відкритості, ефективної участі громадськості в усіх сферах соціальної взаємодії.

До соціальних імперативів сталого розвитку суспільства віднесемо такі:

- підвищення рівня життя населення шляхом викорінення бідності та хвороб;
- турбота про дітей і літніх людей;

- високий рівень якості дошкільної та шкільної загальної освіти, виховання дітей і підлітків;
- боротьба за мир, запобігання новій світовій війні і глобальним конфліктам;
- активне сприяння миротворчій та природоохоронній діяльності держави.

Концептуальне розуміння соціальної складової сталого розвитку країни здійснюється на основі чотирьох категорій політики: розвиток людського потенціалу; якість життя; суспільство, засноване на знаннях; інституціональний розвиток суспільства [5]. З урахуванням цього вимірювання соціального індексу сталого розвитку здійснюється з використанням відповідних індикаторів та параметрів, що характеризують зазначені категорії політики. Більш детально методика соціального виміру сталого розвитку на рівні країни викладено у праці [5]. Щодо виміру соціальної складової на рівні підприємства, то узагальнених прийнятних науково-методичних положень оцінювання соціальних параметрів майже немає, що викликано, передусім, недостатньою розробленістю методології забезпечення сталого розвитку організацій.

Досягнення встановлених пріоритетів сталого розвитку уможлиблюється забезпеченням гармонізації соціальних, економічних та екологічних пріоритетів суб'єктів господарської діяльності. Враховуючи проведений вище сутнісний аналіз категорії “сталий розвиток” можна констатувати, що в основу забезпечення стану сталості будь-якої системи покладено уявлення про гармонізацію досягнення відповідних цільових пріоритетів. Отже, існує певний діалектичний взаємозв'язок між поняттями “гармонізація” та “сталий розвиток”.

Під гармонізацією пріоритетів сталого розвитку будемо розуміти відповідним чином узгоджену та упорядковану сукупність елементів та процесів, що утворюють оптимальне співвідношення соціальної, екологічної, економічної сфер діяльності суб'єктів господарювання під час формування системи сталого розвитку як єдиного цілого. Стейкхолдери (*stakeholders*), або зацікавлені сторо-

ни, — це фізичні та юридичні особи, які мають безпосереднє або опосередковане відношення до діяльності компанії. Якщо розглянути проблему вирішення протиріч сталого розвитку у площині забезпечення узгодженості інтересів різних суб'єктів у процесі їхньої взаємодії, то цілком імовірним стає твердження, що узгодження інтересів призводить до гармонії інтересів. Зважаючи на сказане, зазначимо, що сталий розвиток суб'єктів господарювання спрямований на гармонізацію досягнення соціальних, економічних, екологічних пріоритетів їхньої діяльності.

Література

1. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку: Пер. з англ., Ін-т сталого розвитку. — К.: Інтелсфера, 2002. — 312 с.

2. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР) / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1989. — 376 с.

3. Еколого-економічні збитки: кількісна оцінка / В. Г. Сліпченко, Є. В. Бридун, В. В. Дергачова та ін.; за ред. І. В. Недіна. — К.: ІВЦ Вид. “Політехніка”, 2001. — 216 с.

4. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере // Успехи современной биологии. — 1944. — № 18. — Вып. 2. — С. 113–120.

5. Ксенте Богоев “Економија и основи на економијата”. — Скопје, 2006.

6. Мельник Л. Г. Методология развития. — Сумы: ИТД “Университет. книга”, 2005. — 602 с.

7. Попов О. Л. Що таке сталий розвиток / О. Л. Попов, С. Г. Краснокутський, С. В. Артюх. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ngo.donetsk.ua/uploads/files/text16_1.pdf

8. Schumpeter J. A. Theory of Economic Development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1951.

9. Экономическая теория / Под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича. — 3-е изд. — СПб.: Изд. СПбГУЭФ; Питер, 2006. — 544 с.

Досягнення встановлених пріоритетів сталого розвитку уможливлено забезпеченням гармонізації соціальних, економічних та екологічних пріоритетів суб'єктів господарської діяльності. В основу забезпечення стаю сталості будь-якої системи покладено уявлення про гармонізацію досягнення відповідних цільових пріоритетів. Отже, є певний діалектичний взаємозв'язок між поняттями “гармонізація” та “сталий розвиток”.

Достижение установленных приоритетов устойчивого развития становится возможным благодаря гармонизации социальных, экономических и экологических приоритетов субъектов хозяйственной деятельности. В основу обеспечения состояния устойчивости любой системы положено представление о гармонизации достижения соответствующих целевых приоритетов. Существует определенная диалектическая взаимосвязь между понятиями “гармонизация” и “устойчивое развитие”.

Achieving the priorities of sustainable development can be realized by ensuring harmonization of social, economic and environmental priorities of businesses. The basis of ensuring the sustainability of any system put an idea on the harmonization of achieving the relevant targets of priorities. There is a certain dialectical relationship between the concepts of “harmonization” and “sustainable development”.

Надійшла 12 лютого 2013 р.